

MATERIÁLIE

Problematika konzervátorsko-restaurátorských zásahů na předmětech z dominikánského kláštera s kostelem sv. Václava v Opavě: studie textilních nálezů¹

DOI 10.69108/cszm-b.2025.2-3.08

Abstract

This article addresses the conservation and technological analysis of archaeological textile fragments recovered during the long-term preventive archaeological research at the Dominican Monastery in Opava (1967–1991). The study aims to highlight the critical condition and rapid degradation of finds that have been deposited for a long period without proper conservation, even under relatively stable repository conditions. The work emphasizes the necessity of conservation interventions for their rescue. The methodology included technological and microscopic examination of four representative samples to determine fiber and weave types. Subsequent conservation aimed to improve the textiles' flexibility and stability. The work clearly demonstrates that without timely and systematic conservation, the valuable archaeological textiles from the Dominican monastery will be irretrievably lost.

Keywords: Dominican Monastery in Opava, archeological textiles, conservation, technological and microscopic analyses

Úvod

Konzervace a restaurování archeologických nálezů představuje komplexní a náročnou disciplínu, která vyžaduje nejen odborné technické znalosti, ale i citlivý přístup k historickému kontextu a kulturní hodnotě zachraňovaných předmětů. Tento článek se zaměřuje na specifika konzervátorsko-restaurátorských zásahů na artefaktech, zejména textilního charakteru, jež byly objeveny při archeologických výzkumech v areálu dominikánského kláštera s kostelem sv. Václava v Opavě a mají klíčový význam pro pochopení duchovního a kulturního života města.

Historický kontext

Dominikánský klášter s kostelem sv. Václava se nachází v severní části historického jádra Opavy, v prostoru vymezeném dnešními ulicemi Pekařskou, Mnišskou, Solnou a Dolním náměstím. Klášter byl založen z iniciativy opavského knížete Mikuláše I.,² který dominikánům poskytl pozemek v již dříve osídlené oblasti poblíž městských hradeb. Archeologické výzkumy zde odhalily doklady osídlení předcházející výstavbě klášterního areálu,³ většinou zasypané po roce 1300 při stavebních pracích, kdy se na místě původního kostela sv. Václava začal budovat nový dominikánský klášter.⁴

Dokončení kapitulního komplexu se předpokládá po roce 1330, přičemž k vysvěcení nově postaveného klášterního kostela sv. Václava došlo 1. listopadu 1336 olomouckým biskupem

¹ Tato studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595). This study was financially supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic by institutional financing of long-term conceptual development of the research institution (the Silesian Museum, MK000100595).

² Akt zlistnění je datován k 1. 9. 1291

³ Soňa KRÁLOVÁ – Kateřina VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo z dominikánského kláštera v Opavě*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické (dále ČSZM-B) 70/1, 2021, s. 1–23; Hana MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – Pavla SKALICKÁ, *K datování hospodářské stavby z areálu dominikánského kláštera v Opavě*, ČSZM-B 68/3, 2016, s. 223–236.

⁴ Václav ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera a kostela svatého Václava v Opavě*, Opava 2014.

Janem Volkem.⁵ Kostel představoval ve své době největší chrámovou stavbu v Opavě. Jeho původní gotickou podobu však v důsledku pozdějších přestaveb a adaptací není možné přesně zrekonstruovat.

V průběhu více než sedmisetleté historie kláštera došlo k několika zásadním událostem, které významně ovlivnily jeho architektonickou i institucionální podobu. Ačkoliv husitské války ponechaly klášter nedotčený, a naopak vedly k potřebě jeho rozšíření pro nové členy, v průběhu 15. století ho zachvátilo několik ničivých požárů. Následné obnovy pak změnily podobu kláštera, došlo například k vytvoření nových maleb v interiéru, a také okenní skla byla ozdobena malbou.

Výrazný úpadek konventu přineslo 16. století, a to především vlivem šíření reformace a postupné luteranizace města. Klášter byl dokonce několik let zcela opuštěn a jeho mobiliář rozkraden. Následná obnova klášterního života byla provázena spory s nekatolickými obyvateli Opavy o navrácení majetku a právních privilegií.

Turbulentní bylo pro klášter také 17. století, kdy navzdory složité hospodářské situaci, konfliktům s ostatními obyvateli a vojenským vpádům cizích zemí na území Slezska prošel několika výraznými architektonickými úpravami. Nejprve byl přestavěn v renesančním stylu, po rozsáhlém požáru pak ve stylu barokním.

V roce 1706 byl opavský klášter vyňat z polské provincie a začleněn do provincie české. Následné snahy o zřízení řádového studia vedly k celkové přestavbě areálu, zahájené roku 1723. Tento rozvoj však zastavily slezsko-pruské války, které přinesly zhoršení hospodářských podmínek, zadlužení a postupný úpadek. Roku 1786 byl klášter v důsledku církevních reforem Josefa II. zrušen.⁶ Po jeho zrušení sloužil areál k různým světským účelům, mimo jiné jako vojenský sklad či školní budova.

V 60. letech minulého století se kvůli zhoršenému stavu celého komplexu uvažovalo o jeho demolici, místo které nakonec došlo k obnově a přestavbě na dnešní Dům umění mezi lety 1967–1974. V současnosti se v areálu nachází vinárna, základní umělecká škola a stále fungující Dům umění, který slouží veřejnosti ke koncertním a výstavním účelům.

Záchranný archeologický výzkum

Důvodem dlouhodobého výzkumu probíhajícího v letech 1967–1991 v areálu dominikánského kláštera s kostelem sv. Václava v Opavě bylo rozhodnutí zrekonstruovat a adaptovat klášterní komplex na Dům umění. Výzkum probíhal s nucenými přestávkami v souladu s probíhajícími stavebními pracemi a prováděli ho odborníci z archeologického pracoviště Slezského zemského muzea v čele s PhDr. Vlastou Šikulovou.

Cílem tehdejšího výzkumu bylo primárně zachránit co nejvíce materiálu a informací. Množství nálezů bylo získáno metodou plavení hlíny, což byl mnohdy jediný konzervační zásah, kterého se jim dostalo. Komplikovanost jednotlivých nálezových situací a omezené možnosti tehdejšího archeologického pracoviště (personální i finanční) nedovolovaly ani průběžné, natož komplexní zpracování získaného materiálu.

Jak se již tak velký soubor s probíhajícím výzkumem stále zvětšoval, možnost podrobného zpracování celého výzkumu se oddalovala. Od ukončení záchranných prací byl sice postupně zpracováván, avšak komplexního řešení dosud dosaženo nebylo. Některé předměty z nálezových situací byly podrobněji popsány a odborníci z archeologického pracoviště se jim

5 S. KRÁLOVÁ – K. VAĎUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*, s. 2.

6 Podrobněji viz V. ŠTĚPÁN, *Dějiny*.

více věnovali již v průběhu záchranného výzkumu.⁷ Archeologickým textiliím však bylo v minulosti obecně věnováno málo pozornosti. Ačkoliv při tomto konkrétním výzkumu bylo nalezeno poměrně velké množství textilních předmětů, řádnou konzervací prošlo minimum z nich. Většinou se jednalo o větší a lépe zachovalé kusy oblečení. Zbylé nálezy byly uloženy k ostatnímu materiálu, buď v nálezovém stavu, nebo po procesu plavení.

Z hlediska velikosti souboru nálezů získaných z výzkumu a časového odstupu od jejich vyvednutí je důkladné zpracování veškerého materiálu v jednom celku prakticky nemožné, proto byly po ukončení archeologických prací v areálu kláštera vyhodnoceny pouze některé části výzkumu, a to jako menší logické celky. Například bylo provedeno podrobné zpracování nálezu dřevěné hospodářské budovy odkryté roku 1967⁸ nebo katalogizace veškerých skleněných předmětů, které se v souboru nacházely,⁹ a nejnověji také ucelená interpretace archeologických situací v místech výzkumu z roku 1969 v rámci sond S1 a S2.¹⁰

Konzervace a restaurování archeologických nálezů

Materiály a vzorky získané při výzkumu dominikánského kláštera byly v průběhu let vystaveny množství rizikových faktorů, mezi něž patřilo primárně stěhování souboru mezi různými pracovišti, respektive mezi depozitáři, a ne zcela vhodné podmínky uložení. Soubor byl navíc rozdělen na několik částí a v současné době se tak nachází v různých depozitářích Slezského zemského muzea.

Ačkoliv PhDr. Šikulová vše pečlivě zaznamenávala, do současnosti dochovaná dokumentace není úplná, což komplikuje práci nejen archeologům, ale i konzervátorům. Informace o konzervování či restaurování předmětů jsou velmi kusé.

Jak je zmíněno výše, značné množství předmětů bylo získáno, a zároveň čištěno, metodou plavení hlíny. Tato metoda zahrnuje promývání vzorků na sítích vodou, přičemž se proces několikrát opakuje. Získané předměty se pak nechají uschnout volně na vzduchu. V případě nálezů z dominikánského kláštera byly po vyschnutí předměty uloženy do papírových sáčků a krabiček, případně do sáčků a krabiček plastových.

Většina souboru se v současné době nachází v depozitáři Oddělení ochrany sbírkových předmětů ve velkých papírových krabicích, kde jsou rozděleny podle data a místa nálezu. V depozitáři jsou udržovány stabilní podmínky, přičemž průměrná teplota je $18,2 \pm 0,6$ °C, relativní vlhkost vzduchu dosahuje průměrně $52 \pm 4,9$ %, avšak v letních měsících se může pohybovat i kolem 62,5 %.

Podmínky pro uložení lze v současnosti klasifikovat jako dostačující, avšak většina předmětů stále neprošla konzervací a u mnohých z nich to znamená další degradaci materiálu.

Vzhledem k povaze nálezů, mezi které patří nejen textilní fragmenty, ale i kovy, sklo, keramika a další organické materiály, je nutné přistupovat k jejich ošetření s ohledem na specifické požadavky každého materiálu. Předměty nalezené v historických objektech jako byl dominikánský klášter s kostelem sv. Václava v Opavě, především textilie, často vykazují vysokou míru degradace způsobenou příliš nízkou či příliš vysokou vlhkostí, biologickými činiteli a mechanickým poškozením.

7 Vlasta ŠIKULOVÁ, *Krypta v Moravské kapli kostela sv. Václava v Opavě*, Přehled výzkumů, 1968, s. 67–70.

8 H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 223–236.

9 S. KRÁLOVÁ – K. VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*, s. 1–23.

10 Jiří JUCHELKA a kol., *Vyhodnocení archeologického výzkumu dominikánského kláštera v Opavě z roku 1969. Sondy S1 a S2 v prostoru pod refektářem*, ČSZM-B 73/1, 2024, s. 197–221.

V případě archeologických nálezů by měly převažovat konzervátorské zásahy nad těmi restaurátorskými. Důvodem je potřeba předmět stabilizovat tak, aby došlo ke zpomalení či zastavení další degradace materiálu, a zároveň bylo možné zachovat co nejvíce informací, které tyto předměty mohou při pozdějších analýzách poskytnout o každodenním životě, náboženské praxi a estetických preferencích tehdejších obyvatel.

Tento článek se dále podrobněji zaměřuje na specifika archeologických textilních nálezů a na konkrétních textilních fragmentech pocházejících z dominikánského kláštera v Opavě přibližuje metody jejich konzervace a dlouhodobého uložení.

Specifika archeologických textilií

Textilní nálezy se v archeologických výzkumech vyskytují pouze zřídka. Důvodem je zejména materiálová podstata samotných předmětů. Většina textilu byla v minulosti vyráběna z vláken přírodního původu, ať rostlinného (len, konopí, ad.), tak živočišného (vlna, hedvábí ad.). Obě tyto skupiny vláken v nevhodných podmínkách podléhají rychlému a většinou také úplnému rozkladu. Pokud tedy dojde k nálezu archeologické textilie, téměř vždy je ve fragmentárním stavu, přičemž velké fragmenty bývají výjimkou a celistvé kusy oděvu pak úplnou raritou.

Více zastoupené jsou nálezy malých kousků tkanin, nití a šňůrek a slepenců vláken, u nichž není na první pohled patrný jejich původ.

Další formou archeologických textilií jsou pak tzv. pseudomorfy,¹¹ tedy otisky zanechané textiliemi, které byly v dlouhodobém kontaktu s jinými předměty, především kovy, kdy působením degradačních faktorů došlo ke tvorbě korozních produktů, které v místě kontaktu povrchu předmětu a textilie kopírovaly její strukturu.

Kromě pseudomorfů však dochází také k nálezům předmětů a míst s tzv. původními otisky. Jedná se o otisky převážně na keramických nádobách, kde byly zanechány při práci s materiálem v průběhu výroby před vypálením předmětu. Lze je ale nalézt i v hlíně či omítkách budov. Jsou důležitým zdrojem informací o druzích tehdy dostupných textilií a způsobu jejich využití v době vzniku těchto otisků. Jejich interpretace je však náročná, vzhledem k neúplnosti většiny těchto otisků a skutečnosti, že zobrazují negativ textilní struktury.

Nálezové stavy archeologických textilií

Při archeologických výzkumech se běžně setkáváme s několika druhy nálezových situací a korespondujícím stavem archeologických textilií.

V prvním případě se jedná převážně o studny a odpadní jímky, kde se nachází textilní fragmenty vlhké či přímo mokré. Tyto nálezy mohou být vyzvednuty na podložce, avšak mělo by se zamezit mechanickému namáhání (např. čištění přímo na místě), aby nedošlo k porušení soudržnosti fragmentu a jeho další degradaci. Další variantou je pak vyzdvížení textilie společně s okolní zeminou. V obou případech je však nutné předměty následně uzavřít do plastového sáčku či boxu¹² tak, aby nedocházelo k jejich nekontrolovanému vysychání. V opačném případě hrozí přesušení a další degradace textilního materiálu.

Stejná praxe platí pro předměty nalezené v zemi při odkrývání hrobových situací. Stav těchto hrobových nálezů závisí také na vlhkosti půdní vrstvy, v níž se předměty nachází. I v tomto případě je vhodné vyzvednout nálezy i s okolní zeminou a uzavřít ho tak, aby se zabránilo jeho vysychání.

11 Maria CYBULSKA, *Archaeological Textiles—A Need for New Methods of Analysis and Reconstruction*, *Fibres and Textiles in Eastern Europe* 15/5–6, 2007, s. 64–65.

12 Pro tento účel je vhodné zvolit polyetylenové nebo polypropylenové sáčky a krabice.

Takto uložené vzorky jsou ale vysoce náchylné k mikrobiologickému napadení, a proto by měly být až do zásahu konzervátora uchovány při nízkých teplotách (v chladicím či mrazicím zařízení). V běžném mrazicím zařízení je možné uložit předměty bez předchozí dezinfekce, jelikož zmrazení zabrání aktivitě mikroorganismů. Před konzervátorským zásahem jsou nálezy rozmrazeny volně na vzduchu při laboratorní teplotě. Při uložení v lednici či chladicím boxu je vhodné nálezy nejprve dezinfikovat, účinné jsou vodné roztoky ethanolu o koncentraci 50–90 %, a následně pravidelně kontrolovat jejich stav.¹³

Dalším typem nálezů jsou suché textilie z hrobek či krypt. Bývají častěji zachovány v celistvém stavu, jako jednotlivé oděvní součásti a doplňky, a známé jsou i případy nálezů celých kusů oděvu (např. tumba Břetislava II. v katedrále sv. Víta na Pražském hradě)¹⁴ a doplňků (např. škapulír z kostela panny Marie Vítězné a svatého Antonína Paduánského v Praze¹⁵ nebo škapulír nalezený v hrobce kostela sv. Kříže v Javorníku-vsi).¹⁶

Tyto textilie mohou být vyzvednuty společně s ostatky, případně samostatně tak, aby nedocházelo k jejich dalšímu mechanickému poškození. Vzorky z krypt totiž bývají vlivem nedostatku vlhkosti křehké a je s nimi třeba manipulovat velmi opatrně.

Obecně nejcitlivějšími nálezy jsou pak ty, které byly vyzvednuty v minulosti ať z vlhkého či suchého prostředí, a dosud nedošlo k jejich zpracování. Tyto nálezy bývají často uloženy v nevhodných podmínkách, čímž dochází k jejich dalšímu poškození. U těchto textilií dochází k přesušení, což má za následek jejich křehnutí a zvýšenou lámavost. Dle jejich původní nálezové situace se liší míra znečištění a výsledné mechanické vlastnosti. V případech, kdy byly původně vlhké nálezy uchovány i se zeminou a došlo k jejich vyschnutí bez předchozího oddělení nečistot, je jejich záchrana obtížná. Ačkoliv byly ponechány v „nálezovém stavu“, čímž mohly být zachovány další důležité informace (archeobotanické vzorky apod.), samotné textilní předměty byly zbytečně mechanicky namáhány po celou dobu jejich uložení. To má za následek oslabení struktury textilie a urychlenou degradaci vláken. Podobné chování vykazují textilie i v případě, kdy byly pouze základně očištěny vodou a nedošlo k úplnému odstranění hlíny a dalších nečistot, které při dlouhodobém uložení opět způsobují mechanické namáhání materiálu.

Konzervace archeologických textilií z dominikánského kláštera v Opavě

V souboru nálezů z dominikánského kláštera s kostelem sv. Václava v Opavě uloženém v depozitáři Oddělení ochrany sbírkových předmětů Slezského zemského muzea se k dnešnímu dni nachází přes pětasedmdesát vzorků archeologických textilií. Tyto vzorky pocházejí z výzkumů uskutečněných mezi lety 1972 až 1987. V současnosti jsou uloženy v polyethylenových sáčcích v lepenkových krabicích společně s ostatními materiály z jednotlivých archeologických kontextů, případně v samostatných papírových krabičkách.

I přes relativně vyhovující podmínky v současném depozitáři byly vzorky v průběhu let uloženy na jiných místech a v horších podmínkách. Zároveň nebyly vždy uschovány v polyethylenových

13 Markéta ŠKRDLANTOVÁ – Klára DRÁBKOVÁ – Jana BUREŠ VÍCHOVÁ – Jan KREJČÍ, *Konzervování archeologických textilií*, Metodika projektu Ministerstva kultury ČR NAKI II, Praha 2022.

14 Milena BRAVERMANOVÁ – Helena BŘEZINOVÁ – Jana BUREŠ VÍCHOVÁ, *Textilie z archeologických výzkumů na Pražském hradě: památky po českých panovnících, jejich rodinných příslušnících, světcích a církevních hodnostářích*, Praha 2023.

15 M. ŠKRDLANTOVÁ – K. DRÁBKOVÁ – J. BUREŠ VÍCHOVÁ – J. KREJČÍ, *Konzervování*, s. 57.

16 Peter KOVÁČIK – Veronika DUDKOVÁ – Hana LAFKOVÁ, *Poznátky ke stavebnímu vývoji a k pohřbívání v kostele sv. Kříže v Javorníku-vsi na základě archeologického výzkumu*, Přehled výzkumů 57/2, 2016, s. 177–196.

sáčcích, takže postupem času došlo k jejich přesušení a zkrěnutí způsobenému nejen nedostatkem vlhkosti, ale také mechanickým namáháním ulpělými nečistotami.

Při zjišťování skutečného umístění jednotlivých vzorků byl využit interní souhrnný seznam všech materiálů z výzkumu sepsaný v letech 2011–2012. Podle tohoto seznamu by se v depozitáři mělo nacházet 90 vzorků textilu z různých fází výzkumu.

Při dohledávání fyzických předmětů však bylo zjištěno, že uložený soubor obsahuje pouze 76 vzorků, které by se daly rozdělit do následujících kategorií:

- Velké množství textilního materiálu uloženého společně s větším množstvím vzorků dřeva, většinou z rakví (tedy polstrování rakve nebo rubáš, v němž se pohřbívalo)
- Rozeznatelné části oděvu (např. mašličky)
- Součásti růženců
- Jednotlivé solitérní fragmenty bez jasného tvaru a určení
- Velmi malé fragmenty tkanin a nití, někdy pouhá vlákna

Všechny nalezené vzorky mají zřetelné označení na krabici, v níž jsou uloženy, a zároveň je k většině z nich přiložen papír s doplňujícími informacemi ohledně kontextu nálezů či množství a materiálového charakteru jednotlivých vzorků v krabici (dřevo, kov, textil apod.).

Z výše uvedených skupin textilních nálezů byly pro účely této studie zvoleny čtyři různé textilie. Tyto předměty byly nejprve po dobu 48 hodin dezinfikovány v parách 96% roztoku n-butanolu v demineralizované vodě, poté byly zdokumentovány, prozkoumány, a následně konzervovány.

Průzkum textilií byl proveden pod mikroskopem Olympus SZX7. Určování druhu vláken na základě charakteristických morfologických znaků bylo provedeno pod mikroskopem Olympus BX51 v polarizovaném, a také viditelném světle (VIS). Oba přístroje byly vybaveny fotoaparátem.

Při konzervaci byly využity některé z doporučených postupů z Metodiky konzervování archeologických textilií,¹⁷ bylo však zapotřebí přistupovat ke každému vzorku individuálně a zvolit nejvhodnější postup.

Všechny vzorky byly čištěny mokrou cestou, většina z nich ponorem v demineralizované vodě o teplotě 40 °C bez přídavku tenzidu. Při vyměňování lázně (každých 15 minut) byly z povrchu tkanin pomocí štětce odstraňovány již rozvolněné nečistoty. Celková doba ponoru byla 60 minut.

Následně byly vzorky vyrovnány na skleněné desce, a pomocí štětce či pipetou na ně byl aplikován 4% vodný roztok glycerinu. Přebytný roztok byl odsát pomocí filtračního papíru. K aplikaci glycerinu bylo přistoupeno kvůli počátečnímu stavu textilií, tedy jejich přesušení a křehkosti, a také zvolenému způsobu sušení (vyrovnané na skle při laboratorní teplotě). Zvládnutí 4% vodným roztokem glycerinu příznivě ovlivňuje pružnost textilií, jejich organoleptické vlastnosti, zvyšuje jejich stabilitu a mikrobiologickou odolnost.¹⁸

Po konzervaci byly předměty uloženy do krabiček vyrobených z archivní lepenky a vystlaných

17 M. ŠKRDANTOVÁ – K. DRÁBKOVÁ – J. BUREŠ VÍCHOVÁ – J. KREJČÍ, *Konzervování*, s. 3–5.

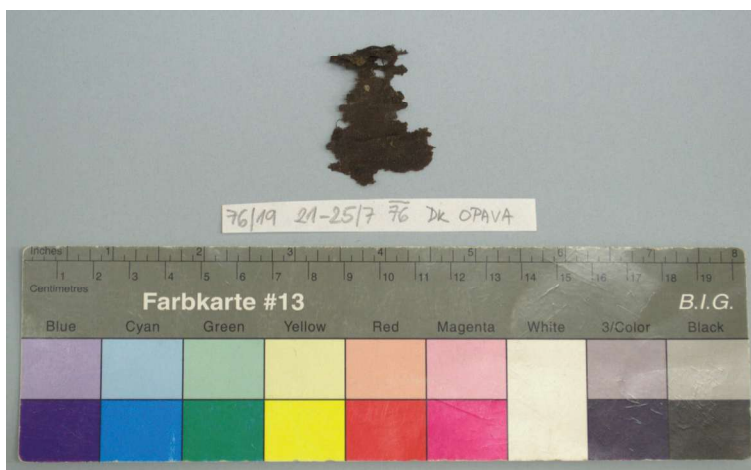
18 Tamtéž, s. 4–5.

hrubou bavlněnou tkaninou, aby při manipulaci s obalem nedocházelo k posouvání textilie uvnitř krabičky. Pro udržení získaných vlastností je důležité dlouhodobé uložení předmětů ve vhodných a stabilních podmínkách, tedy při nulovém osvitu, teplotě 16 ± 2 °C a relativní vlhkosti vzduchu 50 ± 5 %.¹⁹

Vzorek č. 1

Jednalo se o samostatný fragment uložený v kartonové krabičce, umístěný s dalšími materiály ve větší krabici s označením 76/19 21-25/7 76 Dominikánský klášter Opava. Velikost fragmentu byla 30 mm × 51 mm.

Obr. 1: Vzorek č. 1.

Foto autorka.

Vzorek byl přesušený, avšak na první pohled byl poměrně pevný, nelámал se a nevykazoval nadměrné křehnutí. Nitky po okrajích však nebyly zcela soudržné. Dle stavu předmětu lze soudit, že již dříve prošel hrubým očištěním, nebyly z něj však dostatečně odstraněny zbytky hlíny a prachových nečistot. Zároveň nebyl dostatečně vyrovnán (pozůstatek přeložení materiálu v horní části) [obr. 1].

Z technologického průzkumu vyplynulo, že se jedná o nyní tmavě hnědou tkaninu s plátňovou vazbou a dostavou 42 x 30 nití/cm, přičemž první soustava nití má zákrut S, kdežto na druhé soustavě není žádný zákrut patrný. Pevný okraj se nezachoval, stejně jako stopy po krejčovském zpracování (záložky, stehy apod.).

Při zkoumání pod optickým mikroskopem se vlákna místy leskla, ale většina povrchu byla pokryta značným množstvím nečistot různého původu a barvy – prachové nečistoty, písek, cizí vlákna a zbytky hmyzu.

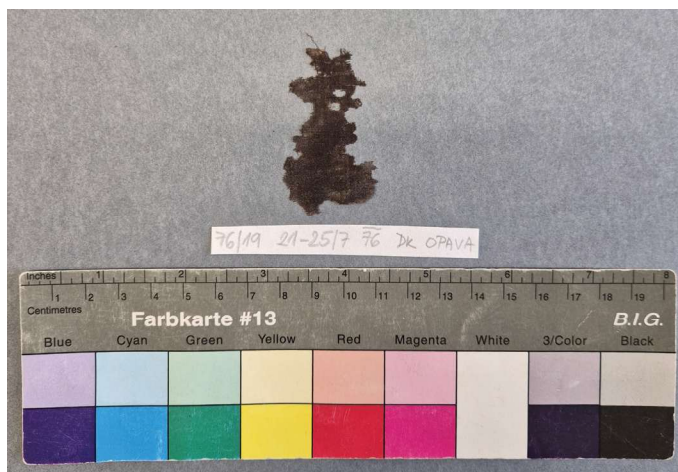
Mikroskopická analýza vláken odebraných ze vzorku č. 1 na základě pozorovaných typických morfologických znaků prokázala, že se jedná o vlákna hedvábná. Z obr. 2 je patrné, že vlákna jsou degradovaná a silně znečištěná. Obr. 3 dokumentuje vzorek v polarizovaném světle.

¹⁹ Tamtéž, s. 6.

Obr. 2: *Vlákna pod mikroskopem ve VIS (zvětšeno 200x).*
Foto autorka.

Obr. 3: *Vlákna pod mikroskopem v polarizovaném světle (zvětšeno 200x).*
Foto autorka.

Obr. 4: *Vzorek č. 1 po konzervaci.*
Foto autorka.

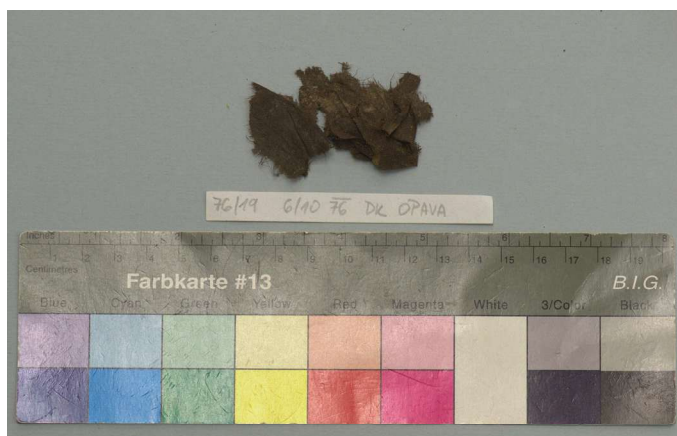

Po analýze a dokumentaci bylo přistoupeno ke konzervaci vzorku, která probíhala dle postupu popsaného výše. I když během čištění došlo k uvolnění většího množství nečistot, proces nebyl dostatečně účinný pro odstranění částic ulpělých hlouběji ve vláknech. Zvolená metoda čištění je šetrná, a tak není snadné s její pomocí rozrušit strukturu nečistoty tak, aby došlo k jejímu uvolnění z tkaniny. Textilie by musela být máčena po výrazně delší dobu, případně ve vodě o vyšší teplotě nebo s přidavkem tenzidu. Všechny tyto možnosti by ale zároveň mohly nepříznivě ovlivnit stav textilie a urychlit degradační procesy vláken.

Ačkoliv čištění nebylo na některých místech dostatečně účinné, ošetření vedlo k celkovému zlepšení pružnosti textilie. Vzorek po vyrovnání změnil své rozměry na 30 mm × 54 mm [obr. 4].

Vzorek č. 2

Tento vzorek byl uložen v papírové krabici, která byla umístěna s dalšími materiály ve větší krabici s označením 76/19 6/10 76 Dominikánský klášter Opava. Rozměry fragmentu byly 57 mm x 46 mm [obr. 5].

Obr. 5: Vzorek č. 2.

Foto autorka.

I tato textilie byla přesušená a její stav poukazoval na předchozí snahu o čištění, které ale nebylo dostatečně důkladné. Byla zmačkaná, křehká a stále znečištěná, přičemž některé nitě byly nečistotami v podstatě spleené k sobě. Na první pohled byl předmět poměrně soudržný a z povrchu se sprašovala pouze uvolněná hlína.

Na základě technologického průzkumu byla stanovena dostava 44 x 34 nití/cm, kdy první soustava měla mírný zákrut S a soustava druhá byla bez zákrutu. Jednalo se o tkaninu s plátnovou vazbou, nyní převážně tmavě hnědé barvy. Pevný okraj se nezachoval.

Mikroskopické pozorování odhalilo stopy po krejčovském zpracování (v textilií byly parné dírký po stezích), a zároveň také vyšší míru degradace vláken v místech rezavých skvrn.

Kvůli celkově vyšší degradaci vláken neposkytla jejich mikroskopická analýza jednoznačné výsledky. Lze však konstatovat, že se jedná o přírodní vlákno živočišného původu.

Konzervace vzorku č. 2 probíhala podobně jako u předchozího vzorku. V tomto případě však bylo přistoupeno k vyrovnávání vzorku již v průběhu čištění, vzhledem k tomu, že tkanina se již při prvním namočení samovolně uvolňovala do svého původního tvaru.

Konečné vyrovnaní pak proběhlo na skleněné podložce, kde byl štětcem na textilií postupně aplikován roztok glycerinu. Tkanina byla poté překryta netkanou textilií a dalším filtračním papírem, zatížena skleněnými destičkami a ponechána vyschnout při laboratorní teplotě.

V důsledku konzervace došlo ke změně původních rozměrů vzorku na 119 mm x 65 mm a odhalení všech míst s více degradovanými nitěmi [obr. 6]. Díky aplikování roztoku glycerinu se viditelně zlepšila pružnost materiálu.

Obr. 6: Vzorek č. 2 po konzervaci.
Foto autorka.

Vzorek č. 3

Předmět byl dříve rozdělen do dvou papírových krabiček, v jedné se nacházel kousek již dříve čištěné textilie, ve druhé pak většina vzorku, která nebyla konzervována [obr. 7]. Vzorek spadá pod nálezy s označením 81/5 22/7 81 Dominikánský klášter Opava. Rozměry čištěného fragmentu byly 13 mm x 23 mm.

Nečištěná část vzorku, zřejmě fragmenty růžence, byla značně vyschlá a obalená větším množstvím hlíny a organických materiálů, včetně kousků dřeva (pravděpodobně zbytky z rakve).

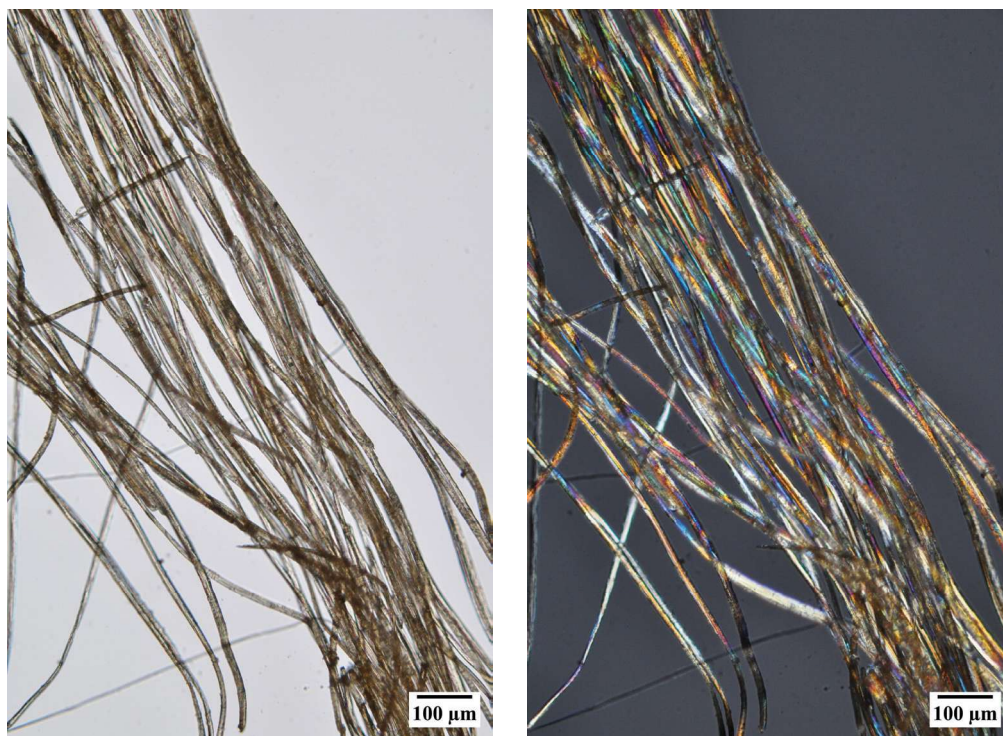
Ačkoliv byla textilie použita jako šňůrka pro navlečení dřevěných korálků, na první pohled bylo patrné, že se jedná o tkaninu. Na základě technologického průzkumu byla stanovena dostava 48 x 28 nití/cm (osnova x útek) s plátňovou vazbou, přičemž obě soustavy nití měly velmi mírný zákrut S. Zachovaly se oba pevné okraje tkaniny, při nichž je vazba zhuštěná. Textilie byla utkána z nyní světlých nití a útek byl tlustší než osnova.

Při zkoumání pod mikroskopem měla vlákna dříve čištěného vzorku výrazný lesk. U zbytku vzorku byla naopak matná a silně znečištěná, což ovlivňuje morfologii vláken.

Jak ilustrují obr. 8 a obr. 9, vlákna odebraná z dříve očištěného vzorku jsou hladká a v polarizovaném světle duhově zbarvená, kdežto vlákna ze vzorku nekonzervovaného hladkost povrchu postrádají [obr. 10], stejně jako duhové zbarvení v polarizovaném světle [obr. 11]. Na základě mikroskopické analýzy čištěné části vzorku lze konstatovat, že se jedná o hedvábnou tkaninu.

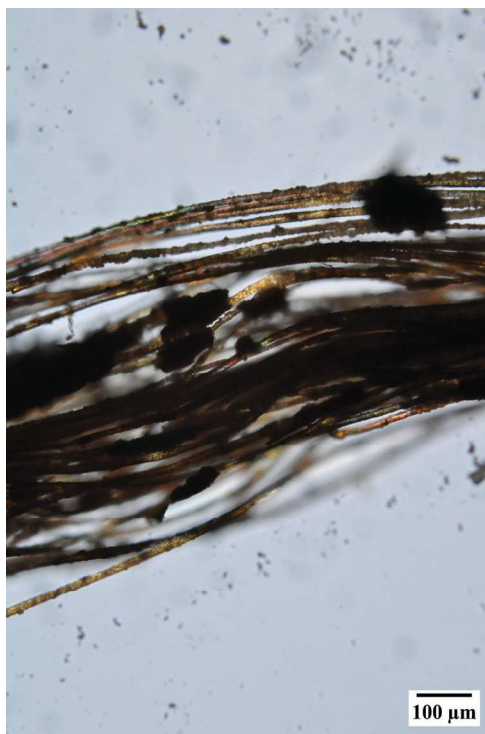
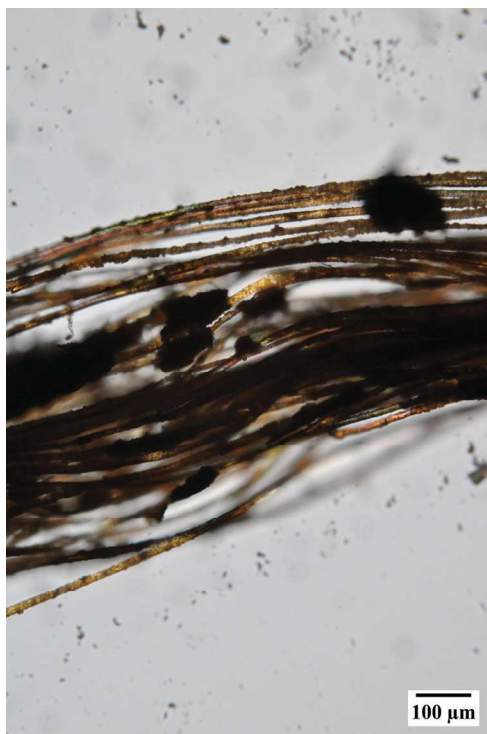

Obr. 7: Vzorek č. 3.
Foto autorka.

Obr. 8: Očištěná vlákna ve VIS (zvětšeno 200x).
Foto autorka.

Obr. 9: Očištěná vlákna v polarizovaném světle (zvětšeno 200x).
Foto autorka.

Obr. 10: Nečištěná vlákna ve VIS (zvětšeno 200x).

Foto autorka.

Obr. 11: Nečištěná vlákna v polarizovaném světle (zvětšeno 200x).

Foto autorka.

U vzorku č. 3 bylo nutné nejprve pečlivě a opatrně odebrat zeminu a další přítomný organický materiál, který bude uschován pro případné budoucí analýzy. Korálky byly z důvodu zachování výpovědní hodnoty předmětu ponechány na textilií a předmět byl konzervován jako celek.

Po odstranění větších nečistot byl vzorek osát vysavačem přes netkanou textilií a mechanicky očištěn kartáčky. Následně bylo přistoupeno k postupnému bodovému čištění tupováním vlhkými tamponky v kombinaci s odsáváním přebytečné tekutiny. Korálky byly čištěny jemným kartáčkem namočeným v 50% vodném roztoku ethanolu, aby nedošlo k přílišnému zvlhčení dřeva, z něhož jsou korálky vyrobeny.

Po vyčištění byly fragmenty položeny na skleněnou podložku a na tkaninu byl pipetou nanesen 4% roztok glycerinu ve vodě, jehož přebytek byl poté odsát filtračním papírem. Sušení probíhalo jako u předchozích vzorků.

Při konzervaci bylo odhaleno, že dříve neošetřený vzorek celkem zahrnuje čtyři fragmenty tkaniny s korálky a jeden bez. Zároveň se v průběhu čištění uvolnil smotek tkaniny a textilních vláken uchycených v korodované kovové aplikaci [obr. 12].

Obr. 12: Vzorek č. 3 po konzervaci.
Foto autorka.

Vzorek č. 4

Jednalo se o soubor čtyř větších a deseti menších kousků textilu, u nichž se nacházel také slepenec vláken blíže neurčeného původu. Vzorek byl uložen v krabici ze žlutého kartonu²⁰ s označením 81/5 14/8 81 Dominikánský klášter Opava.

Ačkoliv se textilie zachovala v poměrně velkých kouscích, jak dokládá obr. 13, byla přesušená a velmi křehká. Na první pohled již dříve prošla zběžným čištěním, avšak zůstalo na ní množství nečistot.

Z technologického průzkumu vyplynulo, že se jedná o tkaninu žakárového typu. Tento typ tkanin vzniká proplétáním útku a osnovy za účelem vytvoření specifického vzoru. U vzorku č. 4 je ve tkanině kombinována vazba plátňová (1x1) a atlasová (4x1) tak, že vzor na lici tvořený atlasovou vazbou je na rubu tvořen vazbou plátňovou a naopak. Výsledný vzor v ploše tkaniny připomíná rybí šupiny. Vnitřek šupiny na obr. 14 je tvořen plátňovou vazbou, její okraj pak vazbou atlasovou.

²⁰ Jednalo se o originální balení, v němž se dříve dodávaly fotografické papíry Forte.

Obr. 13: Vzorek č. 4.
Foto autorka.

Z rubu tkaniny jsou kromě pozůstatků šití patrné i dírký po stězech rozmístěné v pravidelných intervalech v ostrých úhlech. Zároveň se zachovaly další krejčovské prvky, jako jsou záložky a švy, které lze v tomto případě označit za pevný okraj tkaniny.

Dochoval se také ozdobný prýmek tvořený cca sedmi rovnoběžnými copánky. Je přišit k okraji na lícovou stranu textilie nití se zákrutem S/2z. K prýmku jsou připevněna také oka z provázku, která sloužila pro zapínání oděvu. Způsob zapínání dokládají také dochované textilní prvky připomínající knoflíky, vyrobené z nitě se zákrutem Z/2s.

Optická mikroskopie odhalila značné znečištění vzorku, obzvlášť v místech s větším množstvím vrstev tkaniny.

Mikroskopická analýza vláken na základě pozorovaných typických morfologických znaků prokázala, že se jedná o vlákna hedvábná. Jak dokládá obr. 15, vlákna jsou rovná a hladká, bez dalších výrazných znaků. Na obr. 16 jsou zobrazena vlákna pod mikroskopem v polarizovaném světle, kde lze zřetelně rozeznat duhové odlesky vláken.

Obr. 14: *Vzor „rybí šupiny“ na tkanině (zvětšeno 12,5x).*
Foto autorka.

Obr. 15: *Vlákna ve VIS (zvětšeno 200x).*
Foto autorka.

Obr. 16: *Vlákna v polarizovaném světle (zvětšeno 200x).*
Foto autorka.

Jednotlivé fragmenty byly čištěny podobně jako vzorek č. 1 a 2. V případě této tkaniny docházelo při čištění k uvolňování nesoudržných vláken a celých kousků tkaniny. Ačkoliv bylo při čištění odstraněno velké množství nečistot, proces nebyl dostatečně účinný a dalším namáháním by mohlo dojít ke ztrátě textilního materiálu a celistvosti předmětu.

Roztok glycerinu byl na ploché fragmenty aplikován štětcem, plastické fragmenty (knoflíky, očka, ozdobný prýmek) do něj byly ponořeny. Vyrovnány a zatíženy byly pouze ploché fragmenty, u nichž to bylo zapotřebí. Sušení probíhalo stejně jako u předchozích vzorků.

Ačkoliv konzervace umožnila narovnáání textilie [obr. 17] a její zvláchnění, tkanina byla i po ošetření glycerinem nadále křehká a lámala se. Proto je nutné s ní zacházet nadměru opatrně.

Obr. 17: Vzorek č. 4 po konzervaci.

Foto autorka.

Závěr

Soubor nálezů z výzkumu dominikánského kláštera s kostelem sv. Václava v Opavě obsahuje stále velké množství nezpracovaného materiálu. Mnohé předměty jsou stabilní a v současných vyhovujících podmínkách budou degradovat velmi pomalu. To ale není případ textilních

nálezů uložených na stejném místě. Ačkoliv v depozitáři jsou předměty uloženy ve tmě a ve vyhovujících mikroklimatických podmínkách, archeologické textilie z dosud nezpracovaných výzkumů degradují rychleji než ty konzervované.

Předměty zpracované v této studii jasně dokládají nutnost ošetření dlouhodobě deponovaných nálezů, které dosud neprošly konzervací, případně byly očištěny pouze zběžně. Čím déle bude odkládáno jejich ošetření, tím větší bude míra jejich degradace, což v budoucnu ztíží jejich analýzu a sníží pravděpodobnost zachování těchto textilií pro další generace.

Cílem další práce bude evaluovat vhodnost obalů, v nichž jsou nálezy dosud deponovány a pokračovat v jejich postupném ošetřování tak, aby se zpomalil proces jejich degradace.

Mgr. Kateřina Buchtová
Slezské zemské muzeum
buchtova@szm.cz

Sochař Ernst Wilhelm Kubiena (1902–1973) – pomníky na městském hřbitově v Opavě

DOI 10.69108/cszm-b.2025.2-3.09

Abstract

Ernst Wilhelm Kubiena (1902–1973) is a little-known representative of the art culture of North Moravia (Nový Jičín), who made a name for himself as the creator of monuments at the graves of prominent personalities from German Opava. These monuments have been largely preserved to this day. The text draws attention to Kubiena's authorship of these works for the first time.

Keywords: *sculpture, sepulchral monuments, Opava, Nový Jičín*

Sochařství první poloviny 20. století v českém Slezsku je sice předmětem zájmu řady profesionálních badatelů i amatérských zájemců o památky výtvarného umění a o regionální historii, ale stále není výsledné poznání problematiky kompaktní, prosté bílých míst. Nejde pouze o díla nezvěstná či přímo o zničená, jejichž podobu – v lepším případě – známe díky fotografiím, ale také o díla, která se sice dodnes dochovala, avšak zůstávají bez atribuce. To platí o souboru pomníků, jimž je věnován tento příspěvek a které jsou autorsky spojeny se sochařem Ernstem Wilhelmem Kubienou.

Ernst Wilhelm Kubiena se narodil 12. dubna 1902 v Novém Jičíně jako syn učitele dívčí školy, hudebníka a sběratele lidových písní Friedricha Kubieny (1860–1922), syna středoškolského profesora Valentina Kubieny z Olomouce, a jeho manželky Anny rozené Endlicherové.¹ Byl nejmladším ze čtyř sourozenců; měl sestru Elisabeth Kateřinu (nar. 1890) a bratry Friedricha Valentina Karla (1889–1971), jenž byl později činný jako architekt v Novém Jičíně,² a Waltera Ludwiga Wilhelma (nar. 1897).³ V rodném městě vychodil obecnou školu a od školního roku 1913/1914 studoval na německé reálce,⁴ na níž předtím studovali oba jeho bratři. V létě 1920 složil maturitu⁵ a odešel do Vídně studovat na uměleckoprůmyslové škole. O rok později pokračoval ve studiu sochařství na vídeňské Akademii, kde setrval až do roku 1929. Jeho učiteli byli Franz Barwig (1898–1931) a Josef Müllner (1879–1938), sochaři s vyhraněnou představou o podobě sochařského tvaru, směřujícího k sumárnímu, monumentalizujícímu pojetí (i u komorních plastik) a k efektní zkratce. Někteří z jejich žáků obrátili pozornost k poetice *art déco*, k němuž je motivovala dekorativizující složka přítomná v Barwigově i Müllnerově tvorbě. Tato charakteristika pro Kubienou neplatí, resp. zatím ji musíme vyloučit, protože jeho meziválečnou tvorbu neznáme dost detailně. A je to škoda, protože během studií zaznamenal jisté úspěchy, například v roce 1923 obdržel coby student všeobecné školy sochařství, vedené Josefem Müllnerem, Neulingovu cenu a navíc finanční podporu k samostatné umělecké tvorbě a v roce 1928 obdržel na výroční výstavě Akademie první

1 Zemský archiv v Opavě (dále ZA v Opavě), fond Sbirka matrik Severomoravského kraje (dále SMSmK), inv. č. 2004, sign. NJ I 34, původce: Nový Jičín, římskokat. f. ú., 1897–1903, s. 344.

2 Eva DVOŘÁKOVÁ – Radek POLÁCH – Jaroslav ZEZULČÍK, *Architekti a stavitelé města Nového Jičína*, Nový Jičín 2016, s. 155.

3 ZA v Opavě, f. SMSmK, inv. č. 2003, sign. NJ I 33, původce: Nový Jičín, římskokat. f. ú., 1881–1896, s. 358 a 415; Tamtéž, inv. č. 2004, sign. NJ I 34, původce: Nový Jičín, římskokat. f. ú., 1897–1903, s. 29. Podle poznámky vepsané do rodné matky dne 14. září 1916 (sic!) Ernst konvertoval k evangelické církvi augsburského vyznání; analogická poznámka je v rodné matrice u jména jeho sestry s datem vystoupení z církve 27. března 1914.

4 *Jahres-Bericht der k. k. Staatsrealschule in Neutitschein 1913–1914*, Neutitschein 1914, s. 66.

5 *Jahresbericht der Staatseralschule in neutitschein veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1919/1920*, Neutitschein 1920, s. 4.

cenu ze sochařů mistrovské školy.⁶ Již v závěru studia se objevovaly první tvůrčí příležitosti, například když se v roce 1927 účastnil soutěže na pomník Johanna Gregora Mendela pro Nový Jičín, v níž obdržel třetí cenu.⁷ V roce 1929 byl pověřen zhotovením plakety s portrétem slavného polárníka Roalda Amundsena, zamýšlené jako poděkování Norsku za poválečnou pomoc, a o rok později vytvořil lucemburskou medaili, mající podobné poslání.⁸ Po anšlusu Rakouska se obsah zakázek změnil, jak dokládá pověření přešit pamětní sloup u vídeňského stadionu v Pratu, jenž připomínal desáté výročí vzniku Rakouské republiky (s iniciativou přišel vídeňský nacistický politik Hans Blaschke).⁹ Analogicky byla motivována soutěž na návrh pomníku známého germanofila Houstona Stewarta Chamberlaina, v níž obdržel první cenu.¹⁰ V roce 1939 se účastnil výstavy v Künstlerhausu a jeho vystavená práce, mužská figura s pozvednutým mečem, se dokonce objevila na pohlednici. Na počátku čtyřicátých let navrhl hlavu vítěze, kterou jako dekorativní plastiku vyráběla porcelánka v Míšni.¹¹ Po této akci se Kubienovo jméno načas vytratilo z povědomí a opět bylo na veřejnosti připomenuto až díky zakázce na alegorickou sochu Rakouska, již měl vytvořit na jaře 1946.¹²

Obr. 1: Opava, městský hřbitov, pomník Otto Pfelegera, stav v roce 1930.
Slezské zemské muzeum, inv. č. A3786.

Obr. 2: Opava, městský hřbitov, pomník Otto Pfelegera, současný stav.
Foto autor.

6 *Die Preisverteilung an der Akademie der bildenden Künste*, Illustriertes Wiener Extrablatt 52/182, 5. 7. 1923, s. 6; *Preisverleihungen an der Wiener Akademie der bildenden Künste*, Der Tag 7/2007, 1. 7. 1928, s. 6.

7 *Zur Errichtung eines Mendeldenkmals*, Das Volk 9/2522, 2. 7. 1927, s. 4.

8 *Eine Amundsen-Plakette des Österreichischen Norwegen Dankkomitees*, Neues Wiener Journal 37/12773, 14. 6. 1929, s. 10; *Oesterreichs Dank für das Luxemburger Kinderhilfswerk*, Neues Wiener Journal 38/13023, 22. 2. 1930, s. 9.

9 *Relief am Stadiongedenkstein*, Neues Wiener Tagblatt 72/332, 2. 12. 1938, s. 46.

10 *Denkmäler für Houston Stewart Chamberlain und Ziehrer*, Illustrierte Kronen Zeitung 42/14841, 10. 5. 1941, s. 6.

11 Reprodukce snímku busty v inzertní příloze časopisu Die Kunst für alle 57/7, 1941–1942, nestránkováno.

12 *Der Staat fördert das Kunstgewerbe*, Oberösterreichische Nachrichten 2/69, 22. 3. 1946, s. 6.

Obr. 3: *Opava, městský hřbitov, pomník Ernsta Oetzlbergera, stav v roce 1930.*
SZM, inv. č. A3788.

Obr. 4: *Opava, městský hřbitov, pomník Ernsta Oetzlbergera, současný stav.*
Foto autor.

Kubiena se s úspěchem účastnil uměleckých výstav: vystupoval jako člen vídeňského Künstlerhausu a vídeňské Secese¹³ a v kontextu německého umění meziválečného Československa se objevoval na výstavách libereckého Metznerbundu,¹⁴ jenž se v letech okupace stal oficiálním uměleckým spolkem fungujícím v oblasti sudetské župy (s ním vystavoval v Opavě v roce 1940).¹⁵ Předpokládáme, že zde prezentoval komorní díla, například glazované keramické figurky, dodnes se objevující na starožitnickém trhu, jimž se věnoval i po druhé světové válce. Největší zjištěnou zakázku získal při adaptaci radnice v Novém Jičíně a při přístavbě pro městskou spořitelnu, projekčně připravené bratrem Friedrichem (1927–1931): Ernst Kubiena vytvořil zejména sochy u balkonu starostovy pracovny a bronzovou figuru umístěnou na věži, dekorativní mříž s alegoriemi průmyslu, živností, obchodů a zemědělství a znaky měst (Odry, Fulnek, Bílovec, Moravský Beroun, Dvorce, Město Libavá, Budišov nad Budišovkou, Potštát).¹⁶ Umělecké tvorbě se nepřestal věnovat ani po odsunu do Rakouska,

13 Artur STADLER, *Sezession*, Der Abend 14/2, 3. 1. 1928, s. 5; *Herbstausstellung der Sezession in Wien*, Das interessante Blatt 46/49, 8. 12. 1927, s. 2, text uvádí vystavená díla: *Ležící* (sádra), *Klečící* (terakota), *Švédská pamětní medaile* (bronz), *Milenecký pár* (bronz), *Spící sedlák* (mramor) a *Poloklečící* (sádra).

14 *Eröffnung der Metznerbundaustellung in Olmütz*, Deutsche Post 8/299, 21. 12. 1926, s. 7.

15 Lothar FOLTINEK, *Troppau. Ausklang des Gaukulturmonats*, Deutsche Post für das Sudetenland 155/146, 28. 5. 1940, s. 5.

16 *Veränderung im Stadtbilde*, Das Kuhländchen 12/11–12, 1930, s. 212–214. Je pro regionální dějepis umění příznačné, jak Bohumil Samek ve své topografii ve vztahu k radnici a její dostavbě o bratřech Kubienových mlčí, srov. Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2*, Praha 1999, s. 704–705.

například v roce 1946 jej kritika za účast na výstavě v Linci a o rok později obdržel stříbrnou medaili na velké celorakouské umělecké výstavě ve vídeňském Künstlerhausu.¹⁷ Po druhé světové válce se usadil v Salcburku, kde je dodnes například k vidění pozoruhodná kašna se stylizovanou Aeskulapovou holí s hadem (1965), a v tomto městě 20. července 1973 zemřel. Co se týče zastoupení Kubienových děl v našich sbírkách, jde o jednotliviny, konkrétně o figurku ženy s hadem v Oblastní galerii v Liberci.¹⁸

Dne 30. listopadu 1930 pořídil opavský fotograf Rudolf Chodura (1892–1983) fotografie pěti pomníků, nacházejících se na městském hřbitově v Opavě, které podle poznámky doplňující fotografie vytvořil Ernst Kubiena. Spojuje je krátká doba vzniku – podle dat úmrtí jde o díla vytvořená v průběhu let 1928–1929. Řazeno podle úmrtí pohřbených osob, na prvním místě se ocitá pomník na hrobě advokáta JUDr. Otto Pfliegera [obr. 1, 2], syna vrchního finančního rady Eduarda Pfliegera, majícího v Opavě advokátní praxi a zemřelého 1. ledna 1928.¹⁹ Pomník je řešen jako hranol s pravoúhlým ústupkem obíhajícím kolem čelní plochy opatřené s textem; hranol je situován na nízký sokl tvořený dvěma vrstvami a písmo je komponováno na osu. Oproti fotografii z roku 1930, kdy na pomníku bylo pouze jméno advokáta Pfliegera, přibyla v průběhu třicátých let další dvě jména. Detail, jež dnes postrádáme, je lucerna, původně umístěna při dolním okraji pomníku. Druhým v pořadí je pomník na hrobě Ernsta Otlzbergera [obr. 3, 4], zemřelého 2. ledna 1928, profesí horního úředníka z Frýdku.²⁰ Vyniká elegantním řešením spočívajícím v prosté juxtapozici dvou nestejně širokých hranolů, hladkých, bez jakékoliv výzdoby a bez fazet. Snímek současného stavu ukazuje na posunutí horního hranolu vinou přerostlé dřeviny, vysazené v přílišné blízkosti pomníku. Pomník na hrobě MUDr. Karla Schuberta [obr. 5, 6], zemřelého 9. února 1928, rodáka z Horního Benešova a primáře opavské nemocnice v. v.,²¹ je odlišný: má tvar kříže, jehož čelní plochu lemují dva pravoúhlé ústupky. Odlišností je také plastický detail v ose – Aeskulapova hůl s hadem. Snímek současného stavu ukazuje sice poškozenou, nicméně existující lucernu, schopnou opravy. Někde v sousedství Schubertova pomníku se nacházel pomník vztyčený nad hrobem bankovního ředitele Friedricha Franze (1879–1929) [obr. 7], na němž byly zkombinovány dva motivy: kvadratickou čelní plochu, připomínající Pfliegerův pomník, doplnila dvojice ústupků, jež jsou užity na Schubertově pomníku. Na opačném, východním okraji hřbitova se dochoval poslední z Kubienových pomníků – pomník na hrobě Ing. dr. Artura Josefa Lischky [obr. 8, 9], jenž se narodil v Krnově v rodině obchodníka Franze Lischky, pracoval jako inženýr v Düsseldorfu a zemřel 13. ledna 1929.²² Pomník je tvořen hladkým hranolem bez fazet, osazeným na dvoustupňový sokl.

U těchto pomníků Kubienovo autorství považujeme za prokázané. Otázkou zůstává, zdali jde o všechny pomníky z těch, jež se dodnes dochovaly a jež Kubiena navrhl. Existuje trojice pomníků, z nichž u jednoho je Kubienovo autorství vysoce pravděpodobné a u dvou zbývajících lze o něm alespoň uvažovat. Oním pravděpodobným Kubienovým dílem je pomník na hrobě městského stavebního ředitele Richarda Haase (1869–1931) [obr. 10]. Je řešen analogicky

17 Hanns WALLNER, *Zur großen Linzer Kunstausstellung*, *Oberösterreichische Nachrichten* 2/177, 2. 8. 1946, s. 2; *Kunst und Künstler: Bildende Künstler ausgezeichnet*, *Wiener Kurier* 3/238, 12. 10. 1947, s. 3.

18 Oblastní galerie v Liberci, inv. č. P62, materiál zinek.

19 ZA v Opavě, f. SMSmK, inv. č. 10700, sign. Op I 58, původce: Opava – Panna Marie, římskokat. f. ú., 1926–1932, s. 239.

20 Tamtéž.

21 Tamtéž, s. 250.

22 ZA v Opavě, f. SMSmK, inv. č. 8619, sign. Kr I 56, původce: Farní úřad Krnov, 1897–1902 s. 109; Tamtéž, inv. č. 10700, sign. Op I 58, původce: Opava – Panna Marie, římskokat. f. ú., 1926–1932, s. 355.

s pomníky bankovního ředitele Franze nebo lékaře Schuberta: jde o typ pomníku tvořeného hranolem se čtvercovou čelní plochou, lemovanou jednoduchým ústupkem. Odlišností je užití ustupujících liter, ale tento detail nelze považovat za natolik závažný, aby jej vylučoval z okruhu Kubienových děl. Výrazně odlišnější již užitým materiálem je pomník rodiny Pilawka [obr. 11]. Tvoří jej nikoli hranol a deska vsazená do nízkého soklu, ústupek lemující čelní plochu je oproti Kubienovým pomníkům mnohem subtilnější, dále bylo použito odlišného typu písma a nadto ještě motiv věčného ohně, jenž je proveden v nízkém reliéfu. Ke jménu zemského soudního rady Rudolfa Pilawky (1866–1934) přibýlo s dostupem více než dvaceti let jméno jeho dcery, magistry farmacie Marie (Mimi) Pilawkové (1908–1956). Nejvolnější vztah ke skupině Kubienových pomníků má pomník Chodurovy rodiny; dle stylu předpokládáme, že pomník na hrobě rodičů fotografa Rudolfa Chodury Josefíny (1866–1898) a Franze (1864–1934) Chodurových a jejich syna Julia Chodury (1894–1915) [obr. 12] vznikl právě v roce 1934 nebo krátce poté, a to z iniciativy fotografa Chodury, jenž měl výborné vztahy k uměleckému prostředí regionu.

Obr. 5: *Opava, městský hřbitov, pomník Karla Schuberta, stav v roce 1930.*
SZM, inv. č. A3790.

Obr. 6: *Opava, městský hřbitov, pomník Karla Schuberta, současný stav.*
Foto autor.

Závěrem připojme poznámku týkající se zvolené formy uvedené skupiny pomníků, včetně trojice těch, u nichž Kubienovo autorství zůstává vysoce pravděpodobné nebo jen teoreticky možné. V roce 1929, čili v době, kdy opavské pomníky vznikaly, vyšla kniha sochaře Alfreda Lörchera (1875–1962), profesora sochařství činného ve Stuttgartu, věnovaná pomníkové tvorbě určené pro hřbitovy.²³ Autor akcentoval maximální formovou jednoduchost, využití základních

²³ Alfred LÖRCHER, *Das Grabkreuz aus Stein*, Stuttgart 1929. Anonce viz *Mitteilungen aus der Fachwelt zu Moderne Bauformen* 38, 1929, s. 298.

geometrických těles a při komponování pomníku do kříže (jak napovídá i titul publikace), vyváženost vertikálních a horizontálních elementů (tj. užití rovnoramenného kříže). Písmo je striktně komponováno na vertikální osu a čelní plocha monumentu postrádá zdobné prvky. V tomto směru jde o přímou polemiku se stávající hřbitovní kulturou, v níž dominovalo *art deco* s pomníky s členitými plochami, opatřenými dekorativními elementy, reliéfy, kamennými kyticemi a s ornamentální písmem.

Obr. 7: Opava, městský hřbitov, pomník Friedricha Franze, stav v roce 1930.
SZM, inv. č. A3789.

Obr. 8: Opava, městský hřbitov, pomník Artura Josefa Lischky, stav v roce 1930.
SZM, inv. č. A3791.

Obr. 9: Opava, městský hřbitov, pomník Artura Josefa Lischky, současný stav.
Foto autor.

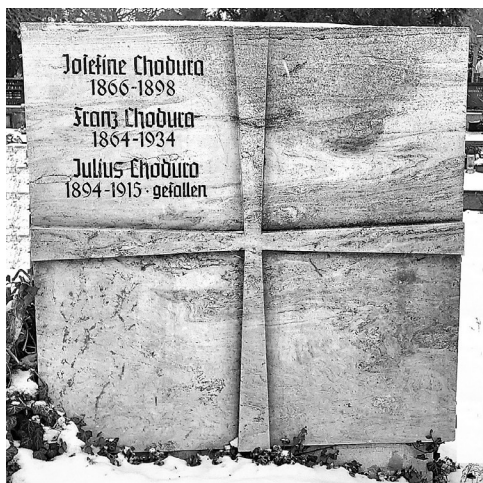
Takovéto puristické pojetí nízkého pomníku, vyrůstajícího ideálně přímo ze země, pro jaké plédoval Lörcher a jaké se zalíbily Kubienovi, korespondovalo s trendem lesních hřbitovů, jenž se do Československa dostával z německých zemí. Kubienovy opavské pomníky jsou v tomto směru tedy kompromisní: jednoduchou formou se k tomuto trendu hlásí, avšak jsou užity v tradičně komponovaném hřbitovním areálu s jasně vydělenými hrobovými místy. Snímky Kubienových pomníků sice ukazují na volnější osazení pietního místa trvalkami a menšími dřevinami, avšak od lesního hřbitova se opavský hřbitov přece jen v principu odlišuje.

Obr. 10: Opava, městský hřbitov, pomník Richarda Haase.
Stav v září 2013, foto autor.

Obr. 11: Opava, městský hřbitov, pomník rodiny Pilawka.
Současný stav, foto autor.

Obr. 12: Opava, městský hřbitov, pomník rodiny Chodura.
Současný stav, foto autor.

prof. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
sopak@szm.cz